

На десетогодишњицу 5. октобра, желео бих да читаоце НСПМ упознам са два одломка из своје књиге Заробљена земља: Србија за владе Слободана Милошевића. Та књига је објављена 2002. године и одавно се више не може наћи у књижарама. У питању је детаљна и обимна студија (на преко 500 страна) политичког и друштвеног живота под Милошевићем. У првом одломку (стр. 325-9) одговара се на питање да ли је Коштуница стварно победио у првом кругу председничких избора. У другом одломку (стр. 475-9) расправља се Милошевићевом карактеру као владара. Пошто је на сајту НСПМ већ отворена расправа о оба питања, мислим да ће читаоцима НСПМ бити занимљиво да се упознају са још једним мишљењем на ту тему.

Поносам сам на ову књигу. У њој сам, мислим успешно, демонстрирао како треба да изгледа социолошка анализа једног друштва – почев од социјалних структура, па све до појединачних актера. Вероватно бих неке њене делове данас стилски другачије написао. Али, иза садржине свега написаног и даље стојим.

Колико је гласова добио Коштуница?

Свако ко је проживео Петооктобарски преврат навешће понеки догађај који је, по њему, био “почетак краја” Милошевићевог режима. За мене је то била једна реченица коју је изговорио Марко Благојевић.

Након затварања бирачких места, 24. септембра, стотинак новинара окупило се у београдском Медија центру, ишчекујући прве резултате. У један сат после поноћи пред њих је изашао представник ЦЕСИД-а Марко Благојевић. У дворани је завладао тајац. Благојевић је почео да чита пристигле извештаје, према којима је Милошевић убедљиво губио. А онда је додао: “Уколико се настави овакав тренд, Коштуница би могао да победи у првом кругу” (Данас, 25. септембар 2000, стр. 1). Схватајући значај изговорене реченице, Благојевић је застао и погледао новинаре. Проломио се снажан пљесак. Од

наредног јутра, у Србији постоји само једна вест: Коштуница је победио већ у првом кругу!

“Ја нисам могао да верујем у оно што сам изговорио”, сведочио је доцније Благојевић, “а није могло ни више од сто људи колико их је тад било у Медија центру, јер нико није замишљао да ће се то догодити. У најбољем случају смо предвиђали други круг у коме би Коштуница, по броју гласова победио” (ДСИ, 2001:14). Да, људи су се надали да ће Коштуница да савлада Милошевића. Али, да га туче тако убедљиво, и то још у првом кругу – то се чинило као најлепши сан.

Као што ћемо касније видети, тај сан и јесте био као и други снови – имао је везе са стварношћу али можда није био ни сасвим истинит. Али, сан у који је одмах поверовало три милиона грађана Србије морао је да се оствари. Благојевићева реченица била је као окидач. Његово “Коштуница би могао да победи у првом кругу” већ за неколико сати постало је “Коштуница је победио у првом кругу”, а онда и “Не сме бити другог круга!”.

Да први исказ брзо прерасте у други, заслужни су, најпре, гласноговорници ДОС-а. Они су, дан после избора, објавили да је Коштуница тукао Милошевића са 55%:34%. Али, да су само они тако нешто тврдили, ко би им поверовао? Међутим, и гласноговорници полурежимских/полуопозиционих странака – СРС-а и СПО-а, објавили су сличан исход. И по шешељевцима и по драшковићевцима, Коштуница је тукао Милошевића већ у првом кругу. И обе странке су саопштавале истоветан резултат: 55%:36%.

Ипак, највећу заслугу за претварање оног погодбеног исказа (“Коштуница би могао да победи у првом кругу”) у безусловни (“Коштуница је победио у првом кругу”), имали су људи из Милошевићевог режима. Они су се понашали као да се управо то и догодило. И као да на све начине покушавају да ту истину прикрију. Раније, одмах по затварању бирачких места, у СПС-у би почињале редовне конференције за новинаре. Први оквирни извештаји читали би се већ два сата по затварању бирачких места, а онда би на сваких сат, или два, следио нови састанак са новинарима. Овога пута, међутим, после прве конференције за новинаре, касно увече, наступио је мук. На том састанку Никола Шаиновић, гласноговорник СПС-а, објавио је да Милошевић води са 50%:31%. А затим је нестао. Целе ноћи више није било никога да било шта саопшти. Тек сутрадан, новинарима се предочавају нови резултати, нешто другачији од првобитних. Милошевић и даље води, али сада само са 45%:40%.

Слично је било и са Савезном изборном комисијом (СИК), званичним телом задуженим за спровођење председничких избора. У њему су представници режима имали надмоћну већину. Чинило га је двадесетак судија, верних режиму, и по један представник изборних такмаца. Тако, опозиција у њему није имала више од неколицине представника. СИК се раније оглашавао већ два сата по окончању гласања. Рецимо, приликом избора 1996, већ око десет увече саопштени су незванични резултати о броју изашлих. Дан касније, такође 1996, СИК је дао и тачан извештај за две трећине гласова. Овога пута, међутим, није било ничега од тога. Целу ноћ и цео дан СИК је ћутао. Тек прекосутра, 26. септембра, уследило је једно немушто саопштење. Саопштење, не конференција за штампу.

Како су званична гласила пренела, СИК је утврдио да је Коштуница добио 48% (2.428.714), а Милошевић 40% гласова (2.026.478). Стога је закључак СИК-а био да ће “према првим привременим резултатима протеклих избора, бити одржан други круг председничких избора, те да ће коалиција странака левице имати апсолутну већину у савезном парламенту и да ће формирати нову савезну владу”.

Ово саопштење СИК-а било је кључна грешка милошевићеваца. Ако га добро осмотримо (за шта згодно може да послужи Табела 34), лако ћемо увидети шта су тада мислили и чему су стремили. Они су се очигледно обезнанили када су видели да Милошевић не може да победи у првом кругу. Њима се било чинило да ће све бити једноставно као 1990. или 1992. године. Милошевић ће да добије много гласова, а уколико му нешто буде недостајало лако ће му се додати. Међутим, овога пута, Милошевићев мањак износио је читавих 500.000 гласова! Толико се једноставно није могло украсти. Милошевић је морао у други круг.

Онда су се милошевићевци досетили следећег. Додаће онолико гласова колико је потребно да њихов такмац баш много не изгуби. Милошевић је освојио мање од два милиона гласова. Ево му колико треба да се пређе тај психолошки праг. И таман толико да се пређе 40% гласова. А и Коштуници ће закинути где могу. Тако су дошли до резултата који се њима чинио баш згодном основом за други круг. Коштуница – 2,4 милиона гласова и 48%, Милошевић – 2 милиона гласова и 40%.

А у другом кругу, мислили су, узеће се у памет. Уосталом, није им први пут. Већ су они умели да изгубљени први круг преокрену у победу. Тако су изгурали Мартића 1994. године. Тако су изгурали Милутиновића 1997. године. Тако ће и Милошевића 2000. године.

Табела 34

Резултати председничких избора 2000.

према различитим саопштењима и одлукама

Савезне изборне комисије [\[1\]](#)

26. 9.

28. 9.

Два размишљана о 5. октобру

Пише: Слободан Антонић
уторак, 05 октобар 2010 13:46

разлика у односу на 26. 9.

10. X

разлика

у односу на 28. 9.

разлика

у односу на 26. 9.

бирачко тело

7.861.327

7.249.831

-611.496

Два размишљана о 5. октобру

Пише: Слободан Антонић
уторак, 05 октобар 2010 13:46

6.871.595

-378.236

-989.732

гласали

5.172.354

5.053.428

-118.926

4.916.920

-136.508

-255.434

Коштуница

Два размишљана о 5. октобру

Пише: Слободан Антонић
уторак, 05 октобар 2010 13:46

гласова

2.428.714

2.474.392

+45.678

2.470.304

-4.088

+41.590

%

48,22

48,96

+0,74

Два размишљана о 5. октобру

Пише: Слободан Антонић
уторак, 05 октобар 2010 13:46

50,24

+1,28

+2,02

Милошевић

гласова

2.026.478

1.951.761

-74.716

1.826.799

-124.962

-199.679

Два размишљања о 5. октобру

Пише: Слободан Антонић
уторак, 05 октобар 2010 13:46

%

40,23

38,62

-1,61

37,15

-1,47

-3,08

Најлепше од свега је то што Коштуница можда ни није био победио већ у првом кругу. Због спаљене грађе то заправо тешко да ћемо икада сазнати. Али, хајде да поново осмотримо табелу 34. И да погледамо шта су, након Петооктобарског преврата, урадили престрашени чланови СИК-а. Они су, у односу на прво изборно саопштење, умањили бирачко тело за милион људи. Умањили су број гласалих за неких 250.000. Одузели су Милошевићу 200.000 гласова, а вратили Коштуници 40.000 гласова. И тек са таквим преправкама постигнута је већина од 50,24%. То је свега неких десет хиљада гласова преко граничне црте. Одвећ мало у поређењу са стотинама хиљада избрисаних имена, или са стотинак хиљада поништених гласова. Али, оно што нас треба да занима јесте правац преправки. Сразмерно је најмање морало бити рађено око Коштуничиних гласова (-40.000). Највише је рађено око Милошевићевих гласова (+200.000) и, затим, око броја гласалих (+250.000). Ако је то био обрнути поступак од оног пре Преврата, онда се може закључити следеће. Главна крађа није била у томе што су Коштуници одузети гласови. Главна крађа је, изгледа, била у томе што су Милошевићу додати гласови.

Наравно, тиме што су Милошевићу приписивани гласови повећаван је и број изашлих на изборе. Тако је, уједно, Коштуница гуран испод црте од 50%. Али, питање је на шта би стварно наишло неко независно повереништво да је дошло да испита бројање. Ваља имати на уму да су све процене о Коштуничиних педесет и нешто посто гласова даване на основу дела бирачког тела. Марко Благојевић је своје предвиђање заснивао на извештају о 50.000 гласова, СРС на 50% пребројаних гласова, СПО на основу 53%, а ДОС на основу 66% гласалих. Да је бирачко тело било уједначено, и то би вероватно било довољно за слање честитки Коштуници. Међутим, извештаји су долазили готово искључиво из Србије (без Косова), и то из оних делова Србије у којима је опозиција имала подршку и посматраче. Али, премда је Црна Гора имала невелико бирачко тело, тамошњи гласачи су се понашали сасвим супротно од србијанских. А у околностима када је одлука зависила од једног постотка гласова (па и мање), пројекције засниване на 50%-60% избројаних гласова једног нехомогеног бирачког тела нису баш могле бити узете као најпоузданије.

С друге стране, оно што би без икакве сумње потврдило помињано повереништво јесте додавање бар 200.000 гласова Милошевићу. То је била главна крађа и главна брука. Чим су чланови СИК-а, 26. септембра, дали прво саопштење, Ћинђић их је оптужио да су Коштуничине гласове умањили за 400.000, а Милошевићеве повећали за 200.000 (Данас, 27. септембар 2000). Ово прво није било тачно. Као што смо рекли, Коштуници изгледа да није украдено више од 40.000 гласова. Али, ово друго је било потпуно истинито. Милошевићу јесте додато 200.000 гласова. И због тога што су извршили ту другу крађу, чланови СИК-а се нису могли одбранити од оптужбе за прву. Како да докажу да нису поткрадали Коштуницу а да се не открије како су дописивали Милошевићу?

А управо је прва оптужба запалила Србију. “Поседујемо записнике са 98,5% бирачких места”, изричит је био Ћинђић, према којима у СИК-ових 2,4 милиона за Коштуницу “има 400.000 гласова мање” (исто). Већ сутрадан стотине хиљада разјарених грађана изашло је на улице. У Београду је негодовало 200.000 људи, у Новом Саду 35.000, у Нишу и Крушевцу 25.000, у Крагујевцу 15.000, а по више хиљада грађана окупило се у Лесковцу, Ужицу, Чачку, Пироту... Да је Милошевић могао само да ослушне шта причају грађани! То више нису били зборови негодовања. То су били зборови беса, шкргута и припрема за напад. “Не пада нам на памет да опет шетамо и митингујемо”, излио је свој јед пред окупљеним светом Александар Крстић, шеф изборног штаба ДОС-а у Нишу. “Натераћемо га да призна изборе!” (према листу Данас, 28. септембар 2000).

Готово цела Србија повикала је углас на СИК: “Ма, ви крадете!”. Дан после првог саопштења СИК-а, у Савезну скупштину, где се налазило седиште СИК-а, дошло је педесет нарочитих представника ДОС-а. Они су захтевали да на увид добију записнике на основу којих је срочено саопштење. СИК је то одбио, позивајући се на закон. Дозволу

за проверу добио је само Небојша Бакарец, овлашћени представник ДОС-а. Он је ушао у зграду и већ после пола сата изашао. Одмах се пожалио новинарима како он сам није у стању да прегледа десет хиљада записника. А то што СИК не дозвољава праву проверу, јасан је знак да су милошевићевци “у страху да се не открије фалсификат” (Глас јавности, 28. септембар 2000, стр. 3).

Истога дана, ДОС новинарима саопштава своје резултате (“на основу 98,72% записника”). Коштуница има 2.649.000 гласова, Милошевић 1.765.000. Дакле, Коштуница је победио са 52,54%:35,01%. То је 220.000 гласова више за Коштуницу и 260.000 мање за Милошевића, него што СИК тврди. Уједно и 180.000 гласова више за Коштуницу а 60.000 мање за Милошевића од резултата проглашених након Преврата. Ако ли су, 5. октобра, спаљене Савезна скупштина и тамошња грађа, нису спаљени седиште ДОС-а ни тамошњих “98,72% записника”. Зашто је ДОС опростио СИК-у ових 180.000 гласова за Коштуницу? Да ли су они заиста постојали, или су били тек плод пропагандног рата?

На ова и друга питања одговоре ће вероватно потражити неки будући истраживачи. Тек, тога 27. септембра јавност је била уверена да СИК у свему лаже, а да ДОС у свему говори истину. А када је сутрадан, 28. септембра, објављена и званична одлука СИК-а о исходу избора, људе из Савезне изборне комисије више ништа није могло да спасе од оптужби да петљају и краду. По тој одлуци, Коштуница је добио 46.000 гласова више него пре два дана, Милошевић 75.000 гласова мање, бирачко тело је скраћено за 610.000, а број гласалих умањен за неких 120.000 (види табелу 34). Готово све бројке, из ове одлуке, биле су у несагласности једна са другом. Тако је испадало како је 2.213 бирача гласало без листића, збир употребљених и неупотребљених листића био је за 119.457 мањи у односу на број штампаних, примљено је 95.845 листића више од броја бирача, збир важећих и неважећих листића био је за 16 већи од броја употребљених, а сви кандидати укупно су добили 3.942 гласа мање од броја важећих листића. “Краду у журби и паници, па нису у стању да наштимују резултате”, јетко су примећивали грађани.

И заиста, СИК се понашао као лопов-почетник који тако неспретно краде да то сви морају да примете. Представник ДОС-а Сениша Николић жалио се да су опозициони чланови СИК-а “као материјал за одлуку који су коначни резултати добили само један папир на којем су исписани статистички подаци. Ниједан записник с бирачког места, нити један пресек резултата с изборних јединица нисмо били у прилици да видимо” (Глас јавности, 29. септембар 2000, стр. 3). Због тога је све што је СИК урадио, и добро и лоше, протумачено као крађа. СИК је био законски овлашћен за надзор над бирачким списковима. Стога је за сва она места на којима нису одржани избори (на Косову у око 300 места) једноставно смањено бирачко тело. Тиме заправо нико није био оштећен, јер се одредба о натполовичној већини односила на гласале, не на укупно бирачко тело. Међутим, представници ДОС-а су завапили како је СИК тиме “преко ноћи избрисао

Два размишљања о 5. октобру

Пише: Слободан Антонић
уторак, 05 октобар 2010 13:46

600.000 бирача”. Уз то је ишла и оптужба да је “Коштуници скинуто око 300.000 гласова” (Глас јавности, 29. септембар 2000, стр. 3). Наиме, ДОС је тога дана изашао с тврдњом да је Коштуница добио 2.783.870 гласова, или 309.478 гласова више него што му је дао СИК (исто). Тако се стварао утисак да су чланови СИК-а поништавали изборе управо тамо где је Милошевић изгубио.

То, међутим, тешко да је било тачно. СИК је умањио бирачко тело за косовске Албанце, а они одиста нису изашли на изборе. И бројка од 300.000 гласова украдених Коштуници, из данашњег угла, делује такође као поприлично произвољна. ДОС-ов податак о Коштуничиних 2.783.870 гласова у знатном је нескладу и са коначним резултатом, објављеним након 5. октобра, од 2.470.304 гласа за Коштуницу (види табелу 33). Још једном се можемо запитати да ли је ДОС после преврата, у општем одушевљењу због обарања Милошевића, тих 313.566 гласова једноставно опростио СИК-у, или записници са толиким бројем гласова заправо никада нису ни постојали?

Међутим, милошевићевци јесу варали и то тако што су додавали гласове своје вођи. Највише се, наравно, петљало са косовским гласовима. У Призренском округу наводно је изашло да гласа преко 30.000 људи, при чему је Милошевић добио 30.658 гласова, Томислав Николић 40, а Коштуница и остали такмаци ни један једини глас! (Глас јавности, 28. септембар 2000, стр. 2). По званичном извештају из “ИЈ Врање”, на Косову је гласало 146.000 бирача, од тога 142.000 за Милошевића а 4.000 за остале такмаце (или су гласови били неважећи). Тако је у Приштини, где није остало више од 200 Срба, за Милошевића наводно гласало 5.500 људи, у Глоговцу, у ком нема Срба, Милошевић осваја 4.500 гласова, у Подујеву, које је такође без Срба, 2.500 итд. (Глас јавности, 30. септембар – 1. октобар 2000, стр. 4). Изгледа да је било доста злоупотребе и са гласовима војника и затвореника (50.437). По ономе што је изјавио Млађан Динкић, након разговора са људима из Савезног завода за статистику, ти гласови су “сви до једног фалсификовани” (Глас јавности, 4. октобар 2000, стр. 3).

Премда је Милошевићу скинуто 75.000 гласова, његов је резултат и даље био бољи од стварног за бар стотинак хиљада гласова. Тих стотинак хиљада гласова било је сасвим довољно и за држање Коштунице испод црте од 50% гласалих. Пошто су тако неспретно настојали да прикрију крађу, чинило се да је она много страшнија него што је уистину била.

(-----)

Милошевић као владар

Какав је Милошевић био као владар?

Срби су, на почетку његове управе, Милошевића ковали у звезде. На њеном крају, једва су дочекали да Милошевић оде. Али, нити је он био анђеоло на почетку, нити је на крају постао ђаво.

Милошевић је на концу владавине врло често називан диктатором и тиранином, а поредак у Србији диктатуром и тиранијом. Али, ако пажљиво погледамо ствари, видећемо да су то ипак пре била пропагандна претеривања него политичка збиља. Милошевић није био диктатор. Њему се приписују различита непочинства, а нека од њих – попут убиства Славка Ђурувије или несреће на лазаревачком друму – несумњиво су истинска злодела. Али, ако Милошевића упоредимо са правим тиранима, видећемо да, без обзира на сву нашу данашњу осетљивост на насиље, он тешко да међу њих спада.

Тиранин је био последњи Сомоза (Anastasio Somoza Debayale), који је лично мучио политичке затворенике, а неке од њих је држао у башти председничке палате, у кавезима, уз дивље животиње (Dominguez, 1998:136). Тиранин је био Бокаса (Jean Bedel Bokassa), познат по покољима стотина малишана, који је уживао да у кабинету лично шиба не само слуге и министре (што се код њега сводило на исто), већ и стране новинаре, затворене политичке противнике и, наравно, децу (O'Kane, 1987:8). Тиранин је био и Хајле Селасије, који је хранио дворске лавове телима својих противника, као и његове западноафричке колеге које су бацале своје опозиционаре крокодилима (Nwankwo, 1990:66). Тиранин је био и Саид Баре (Саид Барре), из Сомалије, који је наредио да се кастрира на хиљаде политичких противника (Nwankwo, 1990:67). Тиранин је био и Иди Амин, који је за осам година владе у смрт отерао преко сто хиљада Уганђана (Nwankwo, 1990:67). Тиранин је био и Џафер Нимеири (Jaffar Nimery), из Судана, по чијем су наређењу припадници снага безбедности политичким затвореницима одсецали удове, копали очи и унаказивали тела (Nwankwo, 1990:68).

Милошевић, и његова власт, умели су да насрну на живот, слободу и имовину. Али, истине ради, ти насртаји нису били одвећ чести, поготово не у поређењу са правим тиранијама. Наравно, “неки пут мали број случајева довољан је, па да се о некоме створи добро или рђаво мишљење” (Јовановић, 1938:26). Тако је и Милошевића, баш као што Слободан Јовановић вели за књаза Милоша, на крају почео да прати глас да не поштује

ничији живот, ничије право, да под његовом владом нико и ни са чим није безбедан. Међутим, самовољност његове владе није значила диктатуру, као што ни његове самодржачке склоности нису значиле тиранију. Његова полиција јесте била насилна. Али број политичких затвореника, политичких убистава или политичких прогнаника могао је да се израчуна на прсте. Његове војне снаге (или снаге које су га доживљавале као заповедника) јесу вршиле злодела над Хрватима, босанским Муслиманима или косметским Албанцима. Али, грађани Србије којима је владао, ипак су, највећма, били поштеђени тога. Он јесте у свакој прилици испољавао самодржачке склоности и прогонио опозицију. Али, Милошевић никада није укинуо ни изборе, ни парламент, нити стварну опозицију, а са власти је ипак некако отишао после изгубљених избора.

Уопште, било је нечег у Милошевићевој природи што му није дозволило да израсте у истинског тиранина. Чак и у приликама када се служио насиљем, више је одавао утисак чиновника хладног срца него окрутне моралне наказе, какви су истински тирани. “У односу на околину не испољава мржњу. Осветољубивост није његова карактерна особина а понаша се крајње пословно: ко му служи издашно ће га наградити. Такође, без икаквог сентимента, најуриће све оне који покушавају да ограниче његову вољу(...) Није окрутан према политичким противницима, и не показује жељу да се наслађује туђим мукама” (Ђукић, 1997:31). За Милошевића се може сасвим исто рећи што и за Александра Обреновића. “Лично, није био ни зао ни крволочан, али је патио од извесне хладноће срца и од извесног моралног слепила. Осим Драге, није волео никога” (Јовановић, 1990ц:347).

Уз то, Милошевићу су недостајали смелост и систематичност великих тирана. Он јесте умео да крене са силом на своје противнике. Али, свагда је то изгледало – да се опет сетимо речи Слободана Јовановића – помало траљаво, навалице, готово без реда, пуно лутања. И често је за горљивим најавама чврсте стеге следила изненадна клонулост и брзо одустајање.

Узмимо само његово понашање 5. октобра. Када су превратници заузели Скупштину и Телевизију, и када се заљуљао читав полицијски апарат, Милошевић је располагао још једним моћним оружјем - војском. Да је војска кренула на побуњену варош, питање је како би се све завршило. Милошевић је позвао телефоном војног заповедника, генерала Павковића, и наредио напад. Међутим, Павковић се предомишља и не издаје наређење већ спремним јединицама. Милошевић опет зове и пита шта је са нападом а Павковић и даље врда. И шта тада ради Милошевић? Од њега до Павковића нема ни пет минута вожње. Он треба само да се појави на командном месту, са својом личном гардом, и Павковић неће имати куд. Уосталом, ако неће Павковић, ту су други ратоборни генерали који једва чекају прилику да га замене и обрачунају се са опозицијом. Милошевић само треба да се нађе тамо где је најважније, где је “кризни штаб”, где се одлучује, и ето крви,

а можда и преокрета! Али, ништа од тога. Милошевић остаје где јесте и наставља да зове Павковића. И што га више зове, све мање наређује, а све више моли. А што он више моли, Павковић је више решен да наређење не изврши. На крају, негде пред зору, Милошевића хвата малодушност. Нема више његове смелости, дрскости па ни безочности.

Уосталом, он и јесте смео само у дејствовању унутар апарата. Вешт је и безочан једино унутар игре која се одвија по окоштаним правилима познокомунистичког ауторитаризма. Али, када треба да се изађе из кабинета и делује, почиње да се боји и премишља. Док су људи фигурице на политичким картама, он са њима поступа прорачунато и без милости. Али, када треба да се суочи с њима, храброст га напушта, почиње да се колеба и на концу пада у малодушност. Тако и сада, тај “геније зла” (у свим случајевима у којим зло има облик завођења народа или затирања политичких неистомишљеника), одједном постаје оно што заправо и јесте: страшљиви паланачки апаратчик који се чудноватим стицајем прилика нашао на месту које далеко надмаша његов ум и његов карактер.

Такав је, недоследан и недорастао за “великог тиранина”, Милошевић био и у другим, мање пресудним околностима. Када је требало да делује као тиранин, да у ауторитаризму иде до краја, повлачио се и одустајао. Сетимо се, рецимо, догађаја од 1. јуна 1993. године. У то време Вук Драшковић и његова странка били су, већ три године, најопаснији непријатељи Милошевићу. Те вечери присталице СПО-а напале су зграду Савезне скупштине, покушавши да је заузму. Тиме је Драшковић дао сјајну прилику Милошевићу да га уништи. Републичко јавно тужилаштво затражило је, 3. јуна 1993, од Уставног суда Србије да забрани читаву странку, а Драшковићу је претио вишегодишњи затвор. И ништа Милошевићу у том тренутку није стајало на путу. Опозициона јавност је због заточења Драшковића негодовала, али не превише убедљиво, а свет је био заузет гашењем рата у Босни. Но Милошевић је, ипак, од свега одустао. Драшковић је ослобођен, а захтев за забрану СПО-а изгубио се у чиновничким “ходницима времена”.

Исто се може рећи и за својевремени Милошевићев сукоб са Шешељем. Шта све он за њега и његову супругу није говорио! (види другу главу). И да је Милошевић био осветољубиви тиранин, он би такву напаст, јамачно, брзо и за сва времена ућуткао. Али, све што је урадио било је да је у два наврата удесио да Шешељ буде прекршајно кажњен и да ту казну одлежи (од 29. септембра 1994. до 28. јануара 1995, и од 3. јуна 1995. до 3. августа 1995). И не само да је оба пута Шешељ из затвора изашао здрав и чио, него га је, само три године доцније, Милошевић узео и у владу!

Наравно, оба наведена случаја можда могу да се објасне и “полицијском хипотезом”, тј.

претпоставком да су Драшковић и Шешел били Милошевићеви потајници. Међутим, Милошевић је слично поступао и са осталом опозицијом. Узмимо пример рата 1999. године. Уочи и током њега било је много претњи опозицији. Сам генерал Павковић је упозоравао да се, у случају рата, заједно са терористима из ОВК “треба разрачунати и са свим домаћим издајницима који у последње време заговарају тезу да се ми не можемо супротставити целом свету” (Време, 20. март 1999, бр. 439, стр.12). И када је сам рат избио, Милошевићу више ништа није могло да смета да сурово изравна рачуне са политичким противницима. Али, све се завршило смакнутем Ђурувије. Није било хапшења, протеривања, забрана, није било логора, мучења, суђења за велеиздају... Чак и они опозициони делатници који су током рата дошли у сукоб са војним властима – попут Веље Илића, после рата су се једноставно појавили из прикривања а да их више нико низашта није питао!

Ту је и пример злогласног предлога Закона о тероризму. Тај закон је најављен већ сутрадан по убиству Бошка Перошевића, 14. маја 2000. године. Ово уморство је до крајњих граница искоришћено за јавну хајку на опозицију. Из дана у дан, у владиним гласилима, ређале су се оптужбе да је опозиција терористичка, да окупља “НАТО слуге”, “НАТО плаћенике” итд. Јавност је већ била сасвим припремљена за доношење закона и за обрачун са “терористима”. Опозиција је могла да буде сатрta а да то значајније не поремети мир устајале баре, каквом се, половином 2000. године, чинила Милошевићева Србија. Али, ништа се од тога није догодило. Пролазиле су недеље а од закона ни трага. Напетост у јавности постепено је попуштала, а на крају је Милошевић и сам од њега одустао. Решио је да иде на председничке изборе и тако сам себи пресудио. Уместо да једним одлучним потезом обезбеди власт за још неколико година, Милошевић се нећкао да крене са ширим насиљем, и на концу одабрао пут који га је одвео у пропаст.

Све у свему, када сводимо рачуне његове владавине, Милошевића треба осуђивати за оно што је учинио. Био је хладан и безочан самодржац који се само за своју власт бринуо, и на крају упропастио Србију и српски народ. Али, Милошевића не треба осуђивати и за оно што није урадио. Није био никакав крвави диктатор, никакав окрутни тиранин. Нанео је многа зла, починио злочине. Али Србијом је владао без много крви, и на крају отишао без много крви.

Иронично је то да је претходни владар, Јосип Броз Тито, остао упамћен у народу по добру, премда је био далеко крвавији деспот од Милошевића. Тито је био непосредно одговоран за смрт бар сто хиљада грађана Србије, које су његове јединице убиле током и после Другог светског рата. Тито је био крив за хиљаде политичких затвореника, осуђених на дуго тамновање и смишљено мучење. Тито је био крив и за многа политичка уморства, у земљи и ван ње. Тито је заслужан и за вишегодишње злопаћење стотина хиљада српских сељака, чиновника, трговаца и интелектуалаца, који су били жртве

његове “класне борбе”. Отуда, Титови злочини далеко превазилазе Милошевићеве. Али, Тито је, са годинама, постајао све подношљивији и умеренији владар, његова управа је бивала све блажа, а народ све боље живео. Код Милошевића је било обрнуто. Што је време више протичало, он је постајао све окрутнији владар, а народу је бивало све горе. Зато је свет на београдским улицама засузио када је отишао Тито, а заиграо када је отишао Милошевић.

Али, бар у друштвеној науци, једна уравнотеженија слика Милошевића не може бити на одмет. Тиме се ограничава склоност већине Милошевићевих помагача, па и нас, његових савременика, да све зло што нас је задесило свалимо једино њему на душу. Исто тако, ограничава се и склоност данашњих управљача да се за све текуће невоље окриви Милошевић и његов режим.

Ми нисмо живели у диктатури. И Милошевић, ма колико да се трудио, није све упропастио. То посебно ваља да имамо на уму данас, када се Милошевићу суди у Хагу. Ако то суђење буде праведно, Србија би могла да доврши духовно очишћење. Али, ако се Милошевић осуди и за оно што уистину није урадио; ако испадне једини кривац; ако ни свет ни ми из овога ништа не научимо, Милошевић ће да добије прилику да нам свима учини последње зло. Зло да, неправедно оклеветан, сутра може да васкрсне као знамење малог народа који се усудио да не трпи велико насиље.

---

[1] Извори: за Саопштење СИК-а од 26. 9.: *Глас јавности*, 27. септембар 2000, стр. 1; за “Одлуку о утврђивању резултата гласања за избор председника републике”, објављену 28. септембра у *Службеном листу* : преснимак у ОИ, 2001:60; за “Коначне укупне резултате избора за председника републике”, објављене 10. октобра у *Службеном листу* : преснимак у ОИ, 2001:65. У Саопштењу СИК-а од 26. 9. није наведен тачан број бирача и гласалих; стога је бирачко тело дато према Саопштењу СИК-а од 24. 9. (ОИ, 2001:23); број изашлих на изборе израчунат је на основу постотка гласова за Милошевића и Коштуницу, на који је додат неоспорни број неважећих гласова; у том смислу, овај други податак треба узети са извесном уздржаношћу.